

Globális oktatási tanmenet

SZERZŐ:	Anthropolis Egyesület
CÍM:	A kakaó – nem minden gyerek szereti
ÉLETKOR:	12+
TANTÁRGY:	földrajz, biológia, közgazdasági ismeretek, erkölcsstan
IDŐTARTAM:	45 perc

A kakaó – nem minden gyerek szereti**a játék célja:**

- érzékenyítés a méltányos kereskedelem témájára
- a fenntarthatóság szociális és gazdasági aspektusainak megismerése
- fogalmak megismertetése: gyermekmunka, modernkori rabszolgaság

tantervi kapcsolódás: földrajz, biológia, közgazdasági ismeretek, erkölcsstan

korcsoport: 12+

játékosok száma: 10-30 fő

eszközök: sokszorosított szövegek

időtartam: 45 perc

A feladat menete

A gyakorlatvezető kiosztja Aly történetét és a gyermekmunkával foglalkozó szöveget. (1. sz. melléklet)

A szöveg megismerése után csoportos megbeszélés. Kérdések:

- Mit gondoltok az olvasott szövegről?
- Mennyire vagyunk tisztában mi fogyasztók azokkal a körülményekkel, amik között a csokoládéba kerülő kakaó készül?

A megbeszélés után a résztvevők a méltányos kereskedelemben résztvevők beszámolóit olvassák el. (2. sz. melléklet)

A szöveg megismerése után beszéljék meg, mit tehetnek az európai fogyasztók, hogy pozitív hatással legyenek a kakaótermesztésre! Az ötleteket írják össze!

1. sz. melléklet

Aly története

Az alábbi történetből kiderül, hogy a csoki nem minden gyerek számára egyformán édes. *A Maliból származó Aly Diabete 11 éves volt, amikor egy rabszolga-kereskedő Maliba csábította, hogy egy elefántcsontparti kakaóültetvényen dolgozzon. A kereskedő egy biciklit ígért neki és azt, hogy a 150 dolláros keresetéből a szüleit is támogatni tudja majd. De az élet a „Le Gros” (vagyis „Nagyember”) kakaófarmján nem olyan volt, ahogy Aly képzelte. Reggel hattól este fél hétig kellett dolgoznia, ahogy a többi munkásnak. Mivel Aly csak 120 cm magas volt, a kakaóbabos zsákok magasabbak voltak nála. Egy másik embernek kellett segítenie és Aly fejére raknia a zsákokat, hogy cipelni tudjon. Mivel a zsákok nehezek voltak, Aly gyakran elesett velük. A gazda addig ütötte, amíg fel nem állt és folytatta a munkát. Gyakran azért is verték, mert a gazda szerint nem dolgozott elég keményen. A fiú fején még most is ott a nyoma azoknak az ütéseknek, amiket biciklilánccal és egy kakaófa ágával kapott Le Gros-tól. A munkások enni sem kaptak rendszeren, naponta egy kevés sült zöldségen kellett tengődniük. Aly szenvedései a napnyugtával sem értek véget. 18 társával együtt egy 6x8 méteres szobában lakott, ahol az összes fiú egy nagy deszkán aludt. Csak egy kis lyuk volt a falban, amin keresztül levegőhöz jutottak. A szörnyű körülmények ellenére Aly, túlságosan félt ahhoz, hogy megszökjön. Látta, hogy akik szökni próbáltak, brutális verést kaptak. Egy fiúnak mégis sikerült megszöknie és jelentette Le Gros-t a hatóságoknak. A gazdát letartóztatták, és a fiúkat hazaküldték. A rendőrség 180 dollárt fizettetett Le Gros-szal Alynak 18 hónapi munkáért. Aly most Maliban él a szüleivel, de a fizikai és pszichikai sérülései nem múltak el. Amikor visszatért a farmról, eleinte minden éjszaka rémálmai voltak a verések miatt. Aly szerencsés volt, hogy a hatóságok tudomást szereztek a Le Gros farmról, de sok gyerek szenved ma is a verésektől és az embertelen körülményektől az ültetvényeken.*

Gyerekmunka a kakaótermesztésben

A gyerekmunka általában „bármely munka, amit 14 év alatti gyermek végez valamint minden olyan munka, amit 18 éves kor alatti gyermek végez és mentális, fizikai, szociális vagy erkölcsi veszélyt jelent a gyermek jóllétére és személyes fejlődésére nézve és akadályozza az iskoláztatását, függetlenül attól, hogy a gyermek kap-e érte keresetet vagy sem.” (ILO, 2006)¹

A rabszolgaként dolgoztatott gyerekek száma közel 9 millió fő napjainkban. A modernkori rabszolgaság azt jelenti, amikor egy személy és az általa végzett munka mások tulajdonát képezi, a személy nem távozhat szabadon, továbbá kizsákmányolásnak, megaláztatásnak és bántalmazásnak van kitéve.

¹ Nem lenne szerencsés minden munkát, amit gyerekek végeznek gyerekmunkának minősíteni, amit meg kell szüntetni. A munka lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy szociális és egyéb készségeket szerezzenek, amelyek hasznosak lehetnek a további életük során. Számptalan tényezőtől függ (pl. a munkakörülmények, vagy a munka fajtája, időtartama), hogy egy adott munka gyerekmunkának minősül-e. Fontos továbbá, hogy a gyermek mennyi időt tud iskolában, valamint játékkal tölteni.

Nyugat-Afrika egyes ültetvényein a tulajdonosok sokféle módon próbálják a természet költségeit csökkenteni, többek között olcsó munkaerő – gyermekek és rabszolgák foglalkoztatása révén. A világ kakaótermelésének kétharmada ebből a régióból származik, és egy tanulmány szerint² 2002-ben a nyugat-afrikai kakaóültetvényeken munkába kényszerített gyerekek száma elérte a kétszázezret. Ugyanebben az évben jött létre a Nemzetközi Kakaó Kezdeményezés (ICI), amely azonnali lépéseket kezdeményezett a gyermekmunkával szemben a kakaóültetvényeken. A kezdeményezés számos különböző szervezetet foglal magába, többek között civil szervezeteket, valamint a csokoládéipar és kakaókereskedelem képviselőit. Ennek ellenére a rabszolgaság (különösen a gyermekrabszolgaság) a kakaófarmokon továbbra is súlyos kérdés marad, a helyi körülmények (szegénység, alacsony iskolázottság, a hagyományosnak tekintett gyermekmunka és az árvák), a globális kereskedelem (nagy multinacionális cégek a lehető legalacsonyabb felvásárlási árat követelik meg, a feldolgozott kakaót érintő magas adók csökkentik a termelők bevételeit és így lehetetlenné teszik a tisztas megélhetést), valamint a munkakörülmények ellenőrzését körülvevő korrupció következtében. Mindezek miatt nehéz hatékony megoldást találni.

Méltányos kereskedelem és a kakaótermesztő szövetségek

A méltányos kereskedelem elve számos módon támogatja a kakaótermesztőket. Arra törekszik, hogy a termesztők és a kakaószedő munkások biztonságos és egészséges körülmények között dolgozhassanak, a nemzetközi munkaszervezet (International Labour Organisation - ILO) konvencióinak megfelelően. A méltányos kereskedelmi mozgalom így védelmet jelent a kényszermunka és a gyermekmunka alkalmazásával szemben a kakaó és egyéb termékek előállításánál, és biztosítja, hogy a gyermekek vagy felnőttek által végzett munka ne veszélyeztesse a munkások szociális, erkölcsi vagy fizikai fejlődését, továbbá a gyerekek tudjanak iskolába járni. A méltányos kereskedelem olyan bevételt biztosít a kistermelőknek, amely garantálja a megélhetésüket és a további fejlődésüket. Ezen felül a termesztők egy „szociális prémium” nevű összeget is kapnak. Ezt az összeget olyan közösségfejlesztő célokra kell költeni, mint az egészségügyi ellátás fejlesztése, lakásépítések vagy az ivóvízhálózat kiépítése. Ha a kakaó tőzsdei ára meghaladja a garantált méltányos kereskedelmi minimumot, a termesztők megkapják a terményükért a világgiazi árat és azon felül a szociális prémiumot is. Ha szükséges, a kereskedők készek a megrendelés egy részéért előleget fizetni, vagy alacsony kamatra kölcsönt nyújtani. A méltányos kereskedelem a fenntartható, környezetbarát termelést is támogatja, például az árnyékoló növények környezetében történő termesztést, a komposztálást, illetve a minimális vegyszerezést a környezet és a fogyasztók egészségének védelmében. További előnyök is támogatják az áttérést az organikus (bio) termesztésre, ezért kap sok méltányos kereskedelmi termék „bio” minősítést.

Jelenleg 19 kakaótermesztő szövetség működik együtt a méltányos kereskedelmi mozgalommal 12 országban. A szövetségeket termesztők és a hozzájuk kapcsolódó vállalkozások, érdekeltségek alkotják. A működésüket demokratikus elvek szabályozzák. A szövetség minden tagja jogosult a profitból való részesedésre, valamint részt vehet a szövetség tevékenységét befolyásoló döntések (új szerződések aláírása, eladási árak meghatározása, beruházások, stb.) meghozatalában. Az alábbiakban olyan termesztők történeteit olvashatjátok, akik ilyen szövetségekben vesznek részt.

Kavokiva Szövetség, Elefántcsontpart

Fulgence Nguessan, a Kavokiva elnöke: *„A legnagyobb hozadékot az egészségközpont és az egészségbiztosítási rendszer jelenti. A halálozási arány csökkent. Korábban 30 munkást veszítettünk évente, ez a szám, évi négyre csökkent. Mindez az egészségbiztosításnak köszönhető. 36 olyan operációt végeztek el, amivel munkások életét mentették meg. ezek közül 20 eset életmentő beavatkozás volt. A biztosítás nélkül a termesztők már egy sérvbe is belehalhattak volna.”*

A szövetség legnagyobb fejlesztése a saját egészségközpont létrehozása volt Gonaté-ben, amit a szociális prémiumból valósítottak meg. Orvos, szülésznő és két nővér nyújt olyan ellátást, amiért korábban utazni kellett volna. Még egy mentőautót is vettek, amivel bevizitják a betegeket a környező falvakból. Mindezt ingyenes egészségbiztosítás és minden tag számára megfizethető árú gyógyszerek egészíti ki.

George Kwame, a Kavokiva főtitkára hozzáteszi: „Hosszú évek óta természetünk jó minőségű kakaót mások csokoládéjához. Ha mi mindent elkövetünk, hogy a legjobb minőséget termeljük, a fogyasztóknak is a legjobb árat kell fizetniük.”

Kuapa Kokoo Szövetség, Ghana

„A saját kezünkbe vettük a sorsunk. A méltányos kereskedelem és a Kuapa révén sokat fejlődtünk. Van ivóvizünk, csatornánk, vannak iskoláink. A Kuapa időben fizet a termeszőknek, és nincs csalás a kakaó mázsálásakor. Kéthetente találkozunk, hogy megbeszéljük az aktuális kérdéseket. A szappangyártás és a pálmaolaj-készítés révén extra bevételre teszünk szert, ami átsegít azokon az időszakokon, amikor nincs mit betakarítani. A Krupa Credit Union hitelt is ad, egyéneknek és csoportoknak egyaránt.

A Kuapa támogatja a nőket, és biztosítja, hogy ők is hallathassák a hangjukat. Sokat tanultam a Kuapától. Egész életemben a kakaótermesztésben dolgoztam, és jól látom, mi a különbség a Kuapa és a többi felvásárló között.”

(Comfort Kwaasibea, kakaótermesztő)

Maquita Cushunchic Comercializando como Hermanos (MCCH) Szövetség, Ecuador

Jose Antonio Santos, az MCCH kereskedelmi igazgatója: „Amikor a farmerek betakarítják a kakaót, egy teljes napra el kell hagyniuk az otthonaikat, hogy eladják a termést és beszerezzék az alapvető árucikkeket, amikkel hazatérnek. De miután 8-9 óra gyaloglás után megérkeznek a piacra, a kereskedő azt mondja nekik, hogy az ár csökkent. 'Félárat fizetek. Ha nem tetszik, vidd a kakaódat máshová!' A farmernek engednie kell, vagy üres kézzel térhet haza a családjához.

Mi nem csak arra törekszünk, hogy növeljük az egyén bevételét, de fejlődést akarunk.” - mondja Jose Antonio Santos. Erre a fejlődésre példa a Termelők Iskolája, egy speciális hároméves képzés, amely a farmerek általános ismeretszerzését, valamint a minőség javítását és a termelékenység növelését célozza.

Fair Trade Kakaó Bolíviában: El Ceibo

„Biztos piacunk van, és ha az árak esnek más piacokon, akkor is azt az ajánlott árat kapjuk, így az eladás biztosított”, mondja Senobrio Nabia, egy szövetkezeti tag.

Bernardo Apaza Llusco, kereskedelmi igazgató: „Az El Ciebo egy olyan fának a neve, amely hatalmasra nő és sosem pusztul el. Ezért választottuk ezt a nevet a szervezetünknek: gyorsan növekszünk és nem pusztulunk el. Évente 4-500 tonna kakaót természetünk. 70%-ot kereskedelmi forgalomba hozunk, és a kakaó 50%-át a saját üzemünkben dolgozzuk fel La Pazban. Jelenleg a csokoládéválaszték szélesítésén dolgozunk és az új termékeket a hazai piacon hozzuk forgalomba.”

Fair Trade kakaó Belize-ben: Toledo Cacao Growers Association (TCGA)

Sok családnak a méltányos kereskedelem révén befolyt prémium jelentette, hogy a gyerekek iskolába járhatnak és nem kell otthon maradniuk dolgozni. Toledo régióban az iskoláztatás

gyakran elég sokba kerül. A szülőknek egyenruhát, könyveket kell venniük a gyerekeinek, fizetni kell az iskolai étkeztetésért, középiskolától pedig a hosszú busz utat is. Anastasia, egy hétgyermekes anyuka mondja: „*A legidősebb nemsokára főiskolára jár. Reméljük, minden gyermekünk járhat iskolába azon a pénzen, amit a kakaótermesztésből keresünk. Jelenleg 3 hektáron dolgozunk és most tervezzük a bővítést.*”

Háttérinformációk a gyakorlatvezetőknek:

A kakaó eredete

A kakaó őshazája Dél-Amerika. A maják voltak az elsők, akik kakaót termesztettek, több mint 2600 évvel ezelőtt. Az Amazonas és az Orinoco völgyeiből az aztékok és a toltékok közvetítésével került a növény Közép-Amerikába. A mai Mexikó és Közép-Amerika területén élő őslakosok az őrölt kakaóbabból egy különleges, élénkítő italt készítettek – csokoládét. Eredetileg a csokoládé keserűbb volt, és vaníliával, chilivel, kukoricával, mézzel és egyéb összetevőkkel fűszerezték. A kakaóbabot fizetőeszközként is használták és a csokoládét az istenek italának tartották. Ezért a csokoládéital a gazdag, uralkodó réteg kiváltsága volt. Egy a spanyol hódítók által terjesztett legenda szerint az azték uralkodó, Montezuma napi 50 bögre kakaót ivott. A népének kakaóbabban kellett fizetniük az adót. Mivel a csokoládénak isteni eredetet tulajdonítottak, a svéd tudós, Carl Linné *Theobroma cacao* – nak nevezte el a kakaófát. A „*theobroma*” az istenek eledelét jelenti ógörögül, míg a kakaó az azték-maja *cocoa*-ból származik.

A kakaót és a csokoládét a 16. században vitte Spanyolországba Hernán Cortez spanyol konkvisztádor. A 17. században megnőtt a kakaó iránti kereslet, mivel a cukor ára csökkent a brazil és karibi térségbeli cukornádültetvényeknek köszönhetően. Az európai ízlésnek jobban megfelelt az édesített kakaó, mint az eredeti keserű. A csokoládégyártásban Conrad J. van Houten holland kémikus felfedezése hozott áttörést, aki kifejlesztette a kakaópor és a kakaóvaj szétválasztásának módszerét. Az angol Joseph Fry alkotta meg az első tábla csokoládét 1846-ban, és a svájci Swiss Daniel Pieters fejlesztette ki a tejsokoládét. A 19. század technológiai fejlesztései a nagy tömegek számára is elérhetővé tették a csokoládét és ezzel megnőtt az igény a kakaó iránt.

A kakaótermesztés Nyugat-Afrikában is terjedni kezdett, mivel a Guineai öböl és a közeli szigetek földjei kiválóan alkalmasnak bizonyultak a termesztésre. Az afrikai ültetvényeken, akárcsak a világ más tájain a munkaerőt túlnyomórészt rabszolgák jelentették. A profit érdekében a gyarmatosítók Ázsiában is létrehoztak ültetvényeket. Közben Nyugat-Afrika fokozatosan a vezető kakaóexportórré vált. Míg a 20. század elején a világ kakaótermelésének 80%-át Amerika adta a Nyugat-afrikai 15% mellett, az ötvenes években már 60%-ot termelt, míg Amerika 30%-ot. Jelenleg a világ kakaótermelésének kétharmadát Nyugat-Afrika adja. A legnagyobb exportőrök sorrendben: Elefántcsontpart, Ghána, Indonézia és Nigéria, ugyanakkor az olyan dél-amerikai országok, mint Brazília és Ecuador továbbra is jelentős kakaótermesztőnek számítanak.

Kakaótermesztés

A kakaófa egy trópusi örökzöld, amely 4-8 méter magasra nő. A törzse nem különösebben erős, azonban kiterjedt lombkoronával rendelkezik. A vékony, bőrszerű levelek fokozatosan váltanak bronzvörösből sötétzöldbe. A kakaófa csak a világ legmelegebb tájain él meg, az egyenlítőtől 15 fokra, például a Dél- és Közép-Amerika trópusi régióiban, Afrikában a Guineai öbölben és Délkelet-Ázsiában. A növénynek állandó hőmérsékletre (21–32 °C) és magas páratartalomra van szüksége. A rövid, maximum 3 hónapos aszályos időszakot is kibírja. A legjobb termést a 10 éves növény hozza.

A kakaófa apró, fehér, sárgás vagy rózsaszínes virágai közvetlenül a fa törzséből és a fő ágakból nőnek ki. Annak ellenére, hogy a fa szinte egész évben rengeteg virágot hoz (évi 50 000 virágot), csak néhány gyümölcsöt terem. Ennek az az oka, hogy a kakaóvirágok íztelenek és

szagtalanok, ezért kevés rovar vonzanak, amelyek a beporzást végzik. A virágok többsége nem kerül beporzásra (becslések szerint a virágok 5-40 százaléka porzódik be) és elvirágzik. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy csak néhány gyümölcs érik be, látható, hogy a kakaófa nem terem nagy mennyiséget; minden fa 30-50 gyümölcsöt évente. Egyetlen fa éves hozama 3 nagyobb szelet csokoládé elkészítéséhez elég.

A világ kakaótermésének nagy része kis farmokon terem, részben azért, mert a nagy kakaóültetvényeken a fák ellenállóképessége csökken. A fiatal palántáknak elengedhetetlen, hogy árnyékban fejlődhessenek, mert ha teljesen ki vannak téve a napnak, nem nőnek. Ezért a kakaó a természetes vegetáció árnyékában nő, vagy olyan ültetvényeken, ahol úgynevezett „anyafákat” ültetnek, amelyek árnyékában nőhet a kakaófa. Minél idősebb a kakaófa, annál kevésbé igényli az árnyékot. A nagy, árnyékmentes monokultúras kakaóültetvényeken a növények a napon nőnek. Ez egyszerűbbé és jövedelmezőbbé teszi a termesztést, de gyengébb minőségű kakaót eredményez. Ráadásul az árnyék nélkül növekvő növényeket könnyebben fertőzik meg a rovarok és különböző betegségek ezért több növényvédő szert igényelnek.

Milyen veszélyeket rejt a munka a kakaóültetvényen?

- fizikai sérülések (nehéz zsákokat kell cipelni, éles machétákkal kell dolgozni, stb.)
- hőséguta
- bőrrák (erős napsütésben kell dolgozni hosszú távon)
- bőrsérülések
- mérgezések a növényvédőszer miatt
- vérkeringési zavarok a stressznövelő munkakörülmények következtében.

A kakaótermesztéshez köthető problémák a fejlődő országokban:

- A trópusi erdők irtása újabb ültetvények létrehozása érdekében.
- Nagy mennyiségű növényvédőszer-használat. Ráadásul a vegyszerezést végző munkások gyakran semmilyen védőfelszerelést nem használnak.
- A kistermelők körében továbbélő szegénység. Nincs pénzük minőségfejlesztésre vagy, hogy egy környezetbarátabb termesztésre és feldolgozásra álljanak át.
- Kényszermunka és gyermekmunka alkalmazása.

Kakaó a világpiacon

Ahogy az olyan alapvető termékek, mint a kávé, a cukor, a gyapot vagy a banán esetében is tapasztalhatjuk, a kakaó világpiaci ára is folyamatosan annyira alacsony, hogy nem fedezi az előállítás költségeit. A kakaóbab nagy részét nem abban az országban dolgozzák fel, ahol termesztik, részben technológiai hiányosságok, részben a feldolgozott kakaót sújtó adók és vámkötelezettségek miatt. Míg az EU-ban a kakaó importja vámmentes, a csokoládé-behozatalt súlyos adók terhelik. A különbség olyan jelentős (a csokoládét 35%-os vám terheli), hogy ez értelmetlenné teszi a kakaótermesztő országok számára, hogy saját csokoládégyártásba kezdjenek, amivel munkahelyeket teremthetnének és nagyobb bevételhez juthatnának a kakaóeladásból is. Ezért a termelők a szárított kakaóbabot viszonteladóknak adják el, akik továbbadják azt az exportőröknek. Ők a kakaóbabot olyan országokba szállítják, ahol a kakaóbabot feldolgozzák. Ezek rendszerint fejlettebb országok és általában a legnagyobb profitot is ezek az országok aratják le a kakaókereskedelemben.

Világszerte mintegy 50 millió ember élete kötődik közvetlenül a kakaótermesztéshez. Nagyrésztük afrikai vagy latin-amerikai kistermelő. Kakaóbabot általában egyszer vagy kétszer

adnak el az évben, így a termelők gyakran kölcsönökre szorulnak az átmeneti időszakban. A piaci ár ingadozása miatt, nehéz előre megjósolni az eladási árat. A legtöbb termelőnek nincs is megbízható információja a piaci helyzetről, ezért gyenge a tárgyalási pozíciójuk a kereskedőkhöz és a nagyvállalatokhoz képest. A kakaó világpiaci árának ingadozásai, valamint a gyenge tárgyalási pozíciójuk miatt, a termelők kénytelenek azt az árat elfogadni, amelyet a közvetítők határoznak meg.

A kakaó világpiacának egyenlőtlenségei, és az elviselhetetlen életkörülményeik miatt, egyes kakaótermelők összefogtak és szövetségekbe tömörültek, hogy együttműködjenek a méltányos kereskedelmi mozgalommal. A méltányos kereskedelmi mozgalom (Fair Trade) egy olyan alternatív megközelítés, amely a nemzetközi kereskedelmet méltányosabbá kívánja tenni, és egy jobb élet esélyét akarja megadni a gazdaságilag fejletlenebb országok kistermelői számára. Nekünk, fogyasztóknak a méltányos kereskedelem egy felhívás arra, hogy ne mindig az akciós termékekre és a legalacsonyabb árakra vadásszunk. Figyelmeztet minket, hogy a kereskedelem szorosan kapcsolódik mások életéhez, életkörülményeihez, a családjaik életéhez és sokszor a túlélésükhöz.

Mit tehetünk mi?

- Beszéljünk a barátainknak, ismerőseinknek, kollégáinknak a hatalom egyenlőtlen elosztásáról a kakaó és hasonló termények világpiacán!
- Vegyünk részt a közvélemény alakításában és szólítsuk fel az Európai Parlament képviselőit egy kevésbé kizáró jellegű európai uniós külkereskedelmi politika kialakítására!
- Ellenőrizzük a megvásárolt áru eredetét!
- Bojkottáljuk azokat a termékeket, amelyek gyártói nem követelik meg a megbízható munkakörülményeket a beszállítóiktól!
- Amikor csokoládét és hasonló terméket vásárolunk, keressük a Fair Trade jelet a csomagoláson!
- Támogassuk azokat a szervezeteket, amelyek fellépnek a globális egyenlőtlenségekkel szemben!